

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Papp Zsolt*

Kézdivásárhely

A krisztusi szeretet etikája és az igazságosság relatív társadalmi lehetőségei Reinhold Niebuhr szemléletében

Christ's ethics of love and the relative possibilities of justice according
to Reinhold Niebuhr. Abstract

Reinhold Niebuhr's view about the ethics of Jesus is a classic presentation of the tension between the love ethic and the hard requirements of relative justice in the power conflicts of a sinful world. His theory could be a guide for Christians in our society today, tomorrow and for many years to come.

Keywords: ethics of Jesus, Reinhold Niebuhr.

Reinhold Niebuhr etikájában, akárcsak társadalomszemléletében, különleges realizmussal szembesülhetünk. Ez a realizmus nem távolodik el a mennyei vonatkoztatási ponttól, viszont következetesen keresi a földi élet értelmét és etikai lehetőségeit. Reinhold Niebuhr számára nem kétséges, hogy a földi életet a maga Istentől kapott teljességében kell megélni, és tagadja azt a sztoikus megközelítést, amely a lélek zavartalanságában találja meg beteljesedési lehetőségeit. Az egyéni élet szervesen összekapcsolódik a közösségi léttel. Ez Niebuhr számára az egyik legfontosabb etikai kitörési pont, ugyanis ez már döntő lépés lehet az önzés leküzdésére. Figyelemre méltó, hogy ennek alapján miként viszonyul a jótékonykodás gyakorlati kérdéséhez:

„Jótékonykodás ott történik, ahol az emberi szükségek világosan látszanak és azok intim közelségben vannak. Ezek azonban nem elégségesek az olyan társadalmi szükségek esetében, amelyek a mechanikus civilizáció deformáltságából adódnak, s amelyek nem láthatók a városi élet személytelen kapcsolataiban. A jótékonykodás gyakran a kiváltságosak erejének, illetve a középosztályhoz tartozó emberek szentimentalizmusának kifejezője, akik ezzel nem osztják meg a maguk hatalmát és hátrányos helyzetbe sem kerülnek. Ez privát filantrópia,

* Papp Zsolt református lelkipásztor a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskolájának doktorandusza a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatott teológiai tanulmányokat (1991–1996). Előbb a Kézdimárkosfalvi Református Egyházközségben végzett lelkipásztori szolgálatot, 2002-től pedig a Kézdivásárhelyi Református Kollégiumban volt tanár. 2005 őszétől a New York-i Első Magyar Református Egyház választott lelkipásztoraként szolgált, 2010-től pedig ismét a Kézdivásárhelyi Református Kollégium vallásánára.

amely noha szükséges és hasznos, mégsem képes megoldani a munkanélküliséget vagy a szegények lakáskérdését.”¹

Közösségi és társadalmi etikájának forrása realizmusa ellenére is krisztusi etika marad, ezért lényeges megvizsgálnunk, hogy miképpen viszonyul a teológus a krisztusi tanítás „földi” alkalmazásának lehetőségeihez.

Amikor Jézus tanításait gyakorlatban szeretnénk alkalmazni, rádöbbenünk arra, hogy míg életünk a mindennapi kenyérért folytatott küzdelem hevében zajlik, földi kötődéseink és a társadalmi kapcsolatok igencsak korlátozzák a krisztusi etika akadálymentes átültetését a valóságba. Ez a tényszerű megtapasztalás, amely történelmi, társadalmi és magánéleti bizonyítékokon nyugszik, jogos kérdésfelvetésekhez vezet. Vajon Jézus volt túlzottan idealista, ennél fogva tanításai elszakadtak a realitás talajától? Vagy pedig nem jött még el az az Isten országával azonosítható pillanat, amikor ezek a tanítások valós viselkedésmintává válhatnak és beteljesedhetnek?

Reinhold Niebuhr meglátása szerint, Jézus etikája nem a mindennapi problémák megoldáscsomagját tartalmazza!² Krisztus gondolatai nem azért fogalmazódtak meg, hogy azok alapján valamiféle fegyverszünet szülessék a mindennapokat befolyásoló és egymással ellentmondó tényezők között. Nem beszél a szükségszerű hatalmi egyensúlyról, amely elengedhetetlen az egészséges társadalom életéhez. Jézus etikája nem is a társadalmi kapcsolatok szabályozására született. Az ő etikája abszolútra és tökéletességre törekszik és kompromisszummentes. Elutasítja mind a természetes önfenntartó és önző impulzusokat, mind pedig azt a természetes önvédelmet, amely mások agressziója ellenében hoz létre különböző egyéni és politikai felépítményeket,³ és ezt bármennyire is szeretnénk látni mindennapi életünkben, Niebuhr azon a véleményen van, hogy nincs közvetlen kapcsolópont a horizontális szociális és politikai kérdések és a jézusi etika között. Ehhez hasonlóan az egyéni sors morális lavírozásainak igazolását sem lehet felfedezni az evangélium tanításában. Egyetlen világosan kivethető vertikális vonalat láthatunk, és pedig azt, amely minden időben és mindenféle körülményben összeköti a szerető Istent és az embert.

Niebuhr nem indoklásokra és bizonyítékokra épített viszonyulásként értékeli Isten szeretetét, hanem kész és állandó tényként kezeli. Talán a Mt 7,11 az az egyedüli eset, amikor Jézus alulról felépített érvekkel szemlélteti az Atya szeretetét: *Ha tehát ti gonosz létekre tudtok jó ajándékot adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérik tőle?* Itt Jézus érdekes módon kapcsolja össze Isten tökéletes valóságát és az emberi tökéletlen életet, de ez szemlélteti, hogy az ember mindenféle vétke ellenére sincs híjával az isteni visszhangoknak és szimbólumoknak.

¹ Medgyessy László: *A keresztyénység története az Egyesült Államokban*. Református Zsinati Iroda, Budapest 2000, 118.

² Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*. Harper and Row & Francisco 1963, 23.

³ Uo. 24.

Jézus etikájának lényeges pontjai a következők: az isteni igazságosság más-
ságának szemléltetése és megértetése; az önszeretet szembeállítás az abszolút
szeretettel; a kicsinyes aggodalom és az önigazult gőg megítélése.

Reinhold Niebuhr úgy látja, hogy a Jézus tanításának foglatát adó Hegyi
Beszéd ezt világítja meg számunkra: ha kizárólagosan morális szemszögből
vizsgáljuk a világot, akkor máris eltávolodunk a moralitás isteni mércéjétől.
Senki, aki csupáncsak morális szempontok szerint ítél, nem tud megbocsátani,
ugyanis *a megbocsátás minden igazságszolgáltatás betöltését, de ugyanakkor eltörlését is je-*
lenti. Ezért Isten szeretete pártatlan szeretet, amely túlmutat a jó és gonosz fo-
galmán. Ezáltal válik teljessé a keresztyén hit lényegi struktúrája és képes meg-
magyarázni a történelem minden ellentmondását, amelyben nincs egyszerű
összefüggés a jó megjutalmazására és a gonosz büntetésére nézve.⁴

Niebuhr nem tagadja, hogy van a hitnek egy olyan kezdetleges fázisa, ami-
kor úgy érezzük, hogy megtaláltuk Istent és rajta keresztül az erkölcsi összefü-
gések rendszerét, amely által természetes lehet a jó megjutalmazása és a rossz
megbüntetése. A Szentírás azonban tele van ellentmondásokkal és ott vannak
benne az ún. „vallásos ösztön” és a Krisztus evangéliuma között viták, amelyek
azt bizonyítják, hogy Jézus nem a szokványos „földi adok-kapok” képlet alap-
ján szemlélteti Isten igazságát.

Niebuhr arra is felhívja figyelmünket, hogy a Jézus tanításának etikája a pró-
fétai egyetemesség elvére épül. Ebben a felebarát szeretete elszakad a minden-
napi indokoktól és egy magasabb mérce tükrévé válik. Ezzel szemben az ún.
racionális egyetemesség alacsonyabb szempontok alapján ítél. Itt az élet iránt
érezett felelősség az élet általánosan elfogadott értékére épül, ez azonban nagyon
sérülékenynek bizonyult a történelem folyamán. Így az arisztotelészi etikában a
rabszolga élete alacsonyabb értéket képviselt és ezért kevesebb jogot kapott,
mint a szabadnak nevezett embertársa. Még a sztoikus szemlélet is, amely min-
den emberi életet egy közös isteni származásból levezetni igyekezett, megkü-
lönbölteti az intelligens embert a „bolond” embertől, ezzel elindította az arisz-
tokratikus elkülönítés folyamatát.

A prófétai szemlélet és ennek folytatásaként Jézus etikája egy állandó for-
rásból, Isten örök idők óta változatlan szeretetéből vezeti le az ember iránt ta-
núsítandó viszonyulását. Tehát a felebarát iránti morális kötelezettség nem a
történelmi és társadalmi körülmények függvénye, hanem elsősorban válasz Is-
ten irántunk tanúsított szeretetére, amelyből a felebarát is részesedik.⁵

Niebuhr élesen szembeállítja az Isten szeretetét az emberi önszeretettel. El-
ismeri, hogy az utóbbinak alapja a létfenntartó és önvédelmi ösztön, de azt is
kiemeli, hogy ez túllépi az állatvilágban megtapasztalható élni akarást. Ez a féle-
lemmel összefonó torzulás lesz egy kísértés, aggodalom forrásává, amely a fele-

⁴ Niebuhr, Reinhold: *The Irony of American History*. The University of Chicago Press, Chicago
and London 2008.

⁵ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 68.

barát igazát, jogait, életét veszélyezteti. Jézus azért tiltja szinte drasztikusan a fizikai lét miatt felébredő aggodalmat, mert annak önvédelmi gesztusai könnyen okozhatják a felebaráti élet kárát:⁶ *Ezért mondom nektek: ne aggódjatok életetekért, hogy mit egyetek és mit igyatok, se testetekért, hogy mivel ruházkodjatok. Nem több-e az élet a tápláléknál, és a test a ruházatnál?* (Mt 6,25)

A mindennapok realitásának talaján állva azonban azt is el kell ismernünk, hogy az életet nem lehet megélnünk az aggodalom, illetve az aggódó gondoskodás nélkül, hiszen az rövidesen felelőtlenséghez és nemtörődömséghez vezetne. Jézus tanításának gyakorlati értelmezése különösképpen meglehetősen lehetett a korabeli Palesztinában, ahol a mezőgazdaság volt a megélhetés legfőbb forrása, s ez sokkal nagyobb ámulatot válthatott ki a kortársak között, mint amelyet belőlünk vált ki, akik a mai gazdasági élet értékpapír-spekulációkon alapuló forgatagában vagyunk otthonosak. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben Jézus nem az életre nézve adott gyakorlati tanácsokat, hiszen azok szó szerinti alkalmazása könnyen az istenkísértés kelepccéjé felé terelték volna hallgatóit. Ő az Isten gondviselésének kompromisszumok és természeti körülmények fölötti áradását szemléltette szavaival.⁷

Ugyanennek jegyében mond kritikát a tulajdon és a birtoklás fölött is. Ezzel természetesen nem szándékszik „fedél” és biztonság nélkül hagyni követőit, azonban azt kívánja megláttatni velük, hogy a földi javak birtoklására törekvő vágy, illetve a birtoklás tudata könnyen eltávolítja az embert Istenétől. Ezért foglalja össze tanítását ekképpen: *Mert ahol a kincséd van, ott lesz a szíved is.* (Mt 6, 21) A szembeállítás itt is nyilvánvaló: a javak szeretete az Isten szeretetének rovására megy, és ezt szemlélteti a gazdag ifjú példázatával is.⁸ Jézus vagyonnal szembeni álláspontját nem valamely szocio-morális nézet határozza meg, hanem az a meggyőződés, hogy az anyagiak eltávolíthatnak a lényegtől.

De Jézus etikája szerint a gőgös magatartás is, főként a törvénytisztelő ember gőgössége ugyanúgy eltávolít és elválaszt Istentől, mint a javak iránt táplált szeretet. A törvénytisztelő ember gőgössége az önigazultság fals tudatához vezet, amely egyértelműen lázadás az ellen, hogy egyedül Isten igaz. A gőg az önszeretet rejtett, szubtilis formája és főleg a társadalom elismerő visszajelzésein alapszik. Ezt tükrözik Jézusnak azon mondásai, amelyek a farizeusi magatartás ellen szólnak (Mt 23,5–7; Lk 14,7–11). Niebuhr úgy látja, hogy az alázatos fellemltetése ebben az esetben kivételes módon érvényesül, mert nemcsak a vallásos értelmezés irányába mutat, hanem „vízszintes” morális jelentőséggel is bír. A gőgös ember társadalmi felkapaszkodása és magas pozíciója végső soron tiszteletvesztéssel jár, az alázatos pedig tiszteletet kap ajándékba, amiért lemondani tudott és vállalta a szenvedést is.⁹ A gőg, mint kísértési forma, főleg azokat fenyegeti, akik valamely kiemelkedő képességgel vagy tulajdonsággal rendel-

⁶ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 25.

⁷ Uo.

⁸ Uo. 26.

⁹ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 27.

keznek, és ennek következtében megkülönböztetik magukat az átlagtól. Ennek az a veszélye, hogy elfelejtik a felebaráttal megosztandó közös emberség alapjait és szemet hunynak afölött, hogy Jézus előtt mindenki egyenlően gyarló. Jézus felszólít a megbocsátásra, és ez mindennél jobban szemlélteti, hogy ő elutasítja az önigazultság magatartását, amely azonban elfogadott dolog a világi moralitás számos intézményében.

Jézus tanítása új megvilágításba helyezi az igazságszolgáltatás lehetőségét is. Természetes, hogy a primitív, törzsi közösségben élt ember a kárvallott kezébe helyezte az igazságszolgáltatás lehetőségét, ugyanis törvénykezés intézményeinek hiányában ez bizonyult a legkézenfekvőbb megoldásnak. Az önigazultság egoista eleme azonban gyakran a bosszúállással helyettesítette az igazságszolgáltatást. Az ember akkor ítéli el a legszigorúbban az igazságtalanságot, amikor a kár őt magát vagy családtagjait érinti. Ez a magatartás azért is veszélyes, mert nem az emberi életek egyenlő tiszteletéből táplálkozik, hanem a részrehajló, szubjektív látásmódból. Ezzel szemben Jézus tanítása sokkolóan szembemegy az emberi természet impulzusaival. Felszólítja a mindenkori embert, hogy szeresse még ellenségeit is, bocsásson meg ne hétszer, de hetvenszer hétszer is, álljon ellene a gonosznak, fordítsa oda a másik orcáját is, ha egy mérföldnyi erőfeszítésre kéri, menjen el kettőre is és áldja azokat, akik átkozzák őt. Jézus etikája és a természeti ember ösztönei és impulzusai sehol nincsenek olyan nyilvánvaló konfliktusban, mint éppen itt.

Reinhold Niebuhr ennek a tanításnak gyakorlati megvalósulásával kapcsolatban jegyzi meg, hogy a modern szószék mentessé válhatna sok szentimentális megnyilvánulástól, ha világosan megértetnénk az Igét hallgató gyülekezeti tagokkal, hogy az, aki nem részesül az újjászületés folyamatában, egyszerűen képtelen megfelelni a Jézus igényeinek. Az emberi reakciók képtelenek a krisztusi etika mércéjéhez igazodni a mindennapi élet kihívásai közepette.¹⁰

Jézus felhívásainak igazolását a vallásos dimenzióban kell keresnünk, nem pedig a társadalmi és morális keretek között. Nekünk azért kell megbocsátanunk – mondja Niebuhr –, mert Isten már megbocsátott nekünk. Azért kell még ellenségeinket is szeretnünk, mert Isten is pártatlan az ő szeretetében, nem pedig azért, mert az ellenségként meghatározott személy feltétlenül viszonzni fogja szeretetünket. A vonatkoztatási pont tehát függőleges, nem pedig vízszintes.

Láthatjuk tehát, hogy Niebuhr nem úgy próbálja áthidalni a kellő élet és a valóságosan megélt emberi történelem közötti szakadékot, hogy szemet huny a mindennapok valóságának hiányosságai fölött, hanem megpróbálja megtalálni azt a „talajt”, amelyből kinőtt Jézus tanítása és etikája. Ez pedig számára egyértelműen „Isten országa”.

Visszatérve a társadalmi síkra, tapasztalati úton azt is elfogadhatjuk, hogy bizonyos esetekben az ellenállás hiánya a támadó szegényérzetéhez vezethet és

^{10 10} Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 28.

megváltoztathatja az agresszív viselkedést. Azonban annak a lehetősége is fennáll, hogy az akadályok hiánya még gátlástalanabb agresszióhoz vezet. Ha egy etikai magatartásformát azzal próbálunk igazolni, hogy ennek meglesznek az eredményei a társadalom szintjén, akkor gyakran meg fog kelleni küzdenünk a hiábavalóság érzésével.

Figyelemre méltó Niebuhr fejtegetésében a bűnök mögött álló társadalmi felelősség fontossága. Amikor Jézus a házasságtörő asszony védelmében mondja, hogy *az vesse rá az első követ, aki maga sem bűnös*, ezt nemcsak a megbocsátás fontossága miatt hangsúlyozza. Nem csupán azért kell megbocsátanunk azoknak, akik felforgatják a mindennapok erkölcsi rendjét, mert Isten is megbocsát nekünk, hanem azért is, mert egy magasabb etikai értékrend szerint mindannyian elégtelenre vizsgázunk. Jézus érzékeltetni próbálja, hogy korántsem elégséges az öngazultság „partitúráját” játszani. Az önvizsgálatnak ki kell terjednie a saját felelősségünk irányába is.¹¹ Niebuhr szerint ebben az esetben, bár az öngazult ember bűne igazán vallásos dimenziókban érthető meg teljességében, az eset praktikus módon világít rá a társadalom problémáira is. A mindenkori emberi közösségek mindig igyekeztek kialakítani valamilyen igazságszolgáltató rendszert, de a bűnözési formák kialakulása miatt ritkán történt meg az elmélyült analízis és a felelősségvállalás. Lehetetlen kialakítani egy Jézus tanítására teljes mértékben épülő és gyakorlatba is ültethető szocio-morális igazságszolgáltatást. Ezt ugyanis megakadályozza a bűn valósága. Tolsztoj például szó szerint tiltakozott a bebörtönzés ítélete ellen. Azonban be kell látnunk, hogy a súlyos törvényszegőket mégiscsak szükséges elkülöníteni a társadalomtól, még akkor is, ha Krisztus tanításának tükrében az ítéletvégrehajtó csupán egy öngazult vétkes, aki képtelen felmérni, hogy milyen mértékben felelős azért a bűnért, amely felett ítéletet hirdet.¹² Nekünk meg kell látni a relatív jót és a relatív gonoszt mind az elkövető, mind pedig az ítélőbíró személyében. Ezt azonban csupán egy „magasabb” perspektívából tudjuk megtenni, és Jézus tanítása ide próbál feljuttatni bennünket.

Amikor a liberális keresztyén szemlélet megteremtette az ellenállás tiltásának dogmáját, akkor azt kívánta hangsúlyozni, hogy a bűnös elemek jelen vannak minden társadalmi ellenállásformában. Ezzel azonban a gazdaságilag potens rétegeknek kedvezett, akik hatalmuk és pozícióik megtartása érdekében szívesen karolták fel a tanítást mindenféle lázadással szemben.

A Jézus magatartásából sugárzó abszolút szeretet nem az előbb említett magatartásformára ad igazolást, hanem egy univerzális alternatívát nyújt az emberi szimpátiák szűk keretével és így az önzéssel szemben: *Mert ha azokat szeretik, akik titeket szeretnek, mi a jutalmatok? Nem ugyanezt teszik a vámszedők is?* (Mt 5,46) Az önzetlen szeretet társadalmi visszaigazolása semmiképpen nem nyújt indíté-

¹¹ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 29.

¹² Uo. 29.

kot az ilyen magatartásra, de Isten pártatlan szeretetének tükrében alapot nyerünk arra.¹³

Megpróbálhatunk párhuzamot vonni a sztoikus szemléletmód és Jézus tanításának egyetemessége között, de a különbségek szembetűnőek. Bár a sztoikusok is elfogadják azt, hogy az élet értéke túlterjed a közösség vagy a társadalmi osztály szűk határain, mégis ellentmondanak ennek az elméletnek. Ugyanis, amint erre előbb már utaltunk, felfogásuk szerint csak a kiemelkedő intelligencia formálhat jogot arra, hogy teljes jogú tagja legyen az „istennel” való közösségnek.¹⁴ Ez az arisztokratikus szűkítés tehát megmértelyezi az egyetemességre való törekvést.

Jézus gondolkodásában az igazolja a megbocsátás szükségszerűségét, hogy mindannyian egyformán távol esünk Isten tisztaságától és így kegyelme és megbocsátása mindannyiunk számára egyformán fontos. Nagyon fontos megállapítanunk, hogy nyilvánvaló különbség áll fenn az evangélium etikája és a sztoikus szemlélet között. Niebuhr éppen ezáltal különíti el a prófétai vallást a panteizmus tévedéseitől is. Jézus tehát nem olyan etikát adott, amely feltétlenül a társadalom morális kérdései között igazít el bennünket – szögzi le Niebuhr –, és ezen a ponton egyetért Karl Barth szemléletével, aki szintén úgy vélekedik, hogy ezt az etikát lehetetlen alkalmazni a jelenkori vagy bármely társadalom mindennapi problémáira.¹⁵

Hogyha bármilyen kételyünk is támadna abban, hogy Jézus tanítása a vertikális, az Istennel való kapcsolatra vonatkozik, érdemes megvizsgálnunk a Mt 6,1–6 igerészt:

Vigyázzatok: a kegyességeket ne az emberek előtt gyakoroljátok, hogy lássanak titeket, mert így nem kaptok jutalmat mennyei Atyátoktól. Amikor tehát adományt adsz, ne kiáltoljess magad előtt, ahogyan a képmutatók teszik a zsinagógákban és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek. Bizony, mondom néktek: megkapták jutalmukat. Te pedig amikor adományt adsz, ne tudja a bal kezéd, mit tesz a jobb, hogy adakozásod titokban történjék; a te Atyád pedig, aki látja, ami titokban történik, megfizet neked.

Amikor imádkoztok, ne legyetek olyanok, mint a képmutatók, akik szeretnek a zsinagógákban és az utcasarkokon megállva imádkozni, hogy lássák őket az emberek. Bizony, mondom néktek: megkapták jutalmukat. Te pedig amikor imádkozol, menj be a belső szobába, és ajtódát bezárva imádkozzál Atyádhoz titokban; Atyád pedig, aki látja, amit titokban teszel, megfizet neked.

Itt nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy Isten országa nem vállal közösséget semmiféle haszonelvű indítékkal. Az Isten iránti engedelmesség kell hogy legyen, tekintet nélkül a „földi” díjazásra. Ez az abszolút és emberi díjazást félretevő engedelmesség pedig kizárja a közvélemény fontosságát is. A kegyesség gyakorlása, az imádság módja és az adakozás megélése nem olyan, mint valami

¹³ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 30.

¹⁴ Nagy László: *Református Keresztény Közösségi Etika*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1999, 34.

¹⁵ Uo. 31.

„kirakat”, ugyanis kegyes magatartásunk társadalmi haszna teljesen mellékes Krisztus értékrendjében. Egyedül az Istenhez igazodó, őszinte kapcsolatnak van értéke, és ebből kell származzanak a mindennapi élet gyümölcsei is. Ugyanezen az alapon áll a Lk 12,12–15 üzenete is. Itt Jézus arra szólít fel, hogy elsősorban azokkal vállaljunk asztalközösséget, akik ezt nem tudják viszonzni nekünk, és ne keressük a kapcsolati tőkét azokkal, akik számunkra előnyöket képesek biztosítani.

Niebuhr kitér arra a kivételre is, ahol Jézus a megfizetésre utal. Ez a megfizetés azonban két kategóriába osztható: az egyik a végső jutalom, amely „az igazak feltámadására” vonatkozik; a második pedig egy lehetséges kompromisszum a „társadalmi óvatosság” felé: a kegyelmes így kegyelmet kaphat. És ide kíváncsoznak a Mt 7,1–2 versei is: *Ne ítéljétek, hogy ne ítéltessetek! Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek, és amilyen mértékkel mérték, nektek is olyannal mérnek.* Jézus tehát, annak ellenére, hogy etikáját az Istennel való kapcsolat függőleges tengelyére építi fel, megláttatja, hogy a társadalomban, a horizontális vonatkozású magatartásunk és cselekedeteink szintjén egyfajta „reciprocitás-szabály”-nak kell érvényesülnie.¹⁶ Itt Niebuhr egy szűk átjárót talál a Jézus etikája és a mindenkorli utilitarista etika között, amelyben a szeretet és önszeretet közötti konfliktust „a közös jóra való lehetséges törekvés” oldja fel.

Nyilvánvaló, hogy a történelem nem garantálja a magunk feláldozása általi önmegvalósítás sikerét, kivéve azt, amikor az önmegvalósítás fogalmán nem a magáncélok beteljesítését értjük. A história bármely mártírra ráruházhatja a „halhatatlanság” jelzőjét, azonban nem tudja azt szavatolni, hogy a becsületes vagy önzetlen ember éppen becsületessége vagy bőkezűsége által fog érvényesülni. Valószínűnek tarthatjuk tehát, hogy Jézus inkább eszkatologikusan érti a megfizetés és jutalom lehetőségeit. Ezért mondhatja, hogy Isten felemeli az alázatost és kegyelmes lesz a kegyelmes iránt.¹⁷ Hadd emeljünk ki néhányat Krisztus olyan kijelentései közül, amelyek egyértelműen erről a végső jutalomról beszélnek: „...*hogy ne kapná vissza sokszorosát már ebben a világban, a jövődő világban pedig az örök életet.*” (Lk 18,30) *Az erre így szól: Jól van jó szolgám, mivel hű voltál a kevésen, legyen hatalmad tíz város fölött.* (Lk 19,17) „*Örüljétek és ujjongjatok, mert jutalmatok bőséges a mennyekben, hiszen így üldözték a prófétákat is, akik előttetek éltek.*” (Mt 5,12) *Amikor Jézus ezt hallotta, így szólt hozzá: „Még egy fogyatkozás van benned: add el minden vagyonedat, oszd szét a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyben; azután jöjj és kövess engem.”* (Lk 18,22)

Niebuhr arra is felhívja figyelmünket, hogy Jézus kijelentéseinek végváradalmi jellege önkéntelenül is azt a kérdést feszegeti, hogy az ő etikája mennyire eszkatológiai jellegű? Ha egy etikát végváradalminak nevezünk, akkor az átmeneti jelzőt is használhatjuk rá, hiszen az a rövid időn belül bekövetkező Isten országát készíti elő, és teljes érdektelenséget mutat az élet hétköznapi dolgai iránt. Jézus szavai azonban nem ilyen üzenetet hordoznak. Tanítása az Isten

¹⁶ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 33.

¹⁷ Uo. 34.

iránti abszolút engedelmesség szükségyszerűségére hívja fel a figyelmet, és nincs benne olyan közvetlen utalás, amely a közelgő véget hivatott előkészíteni. Ha mégis felfedezünk benne eszkatologikus elemeket, azok azt érzékeltetik, hogy az ember képtelen betölteni Isten parancsát a jelenben. A tanítás abszolút követése csak az örökkévalóság dimenziójában teljesezhet be.¹⁸ Akkor Isten majd a végső egységre és harmóniára változtatja a jelenbeli valóság zűrzavarát. Tehát Jézus etikáját nem az határozza meg, hogy közeleg az apokalipszis. Ő nincs alárendelve ennek a végváradalomnak. Az apokalipszis és a földi vonatkozásban beteljesülni képtelen emberi lét éppen a következménye Jézus etikájának. Ezért az ő etikája nem valami teljesen elvonatkoztatott tanítás, hiszen a bűn és gonoszság kézzelfogható problémáira is válaszokat ad. Azt a következtetést is levonhatjuk belőle, hogy minden, ami kevesebb a tökéletes szeretetnél, magában hordozza a rombolás lehetőségét. Az önszeretet mindenképpen magában hordozza a destruktív magatartás lehetőségeit. A modern civilizáció összezsugorodása és részleges összeomlása pontosan ennek valóságát bizonyítja. Niebuhr itt Augustinusra utal, amikor azt mondja, hogy az Isten városának békéje hasznosíthatja a világ részleges békéjét és harmóniáját, de mindig tisztán kell látnunk, hogy ez a béke összetéveszthetetlen és összeelegyíthetetlen Isten végső békességével.¹⁹

Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy Reinhold Niebuhr személyes etikának tekinti Krisztus etikáját. Nem abban az értelemben, mintha az az individualizmust szolgálná, mert a Jézus tanrendszere pontosan az egyént mozdítja ki az önzés középpontjából és helyezi mintegy gravitációs pályára, az egyetlen igaz középpont, a kegyelmes Isten vonzáskörébe. A Biblia által megrajzolt és Krisztus által folyamatosan növekvő, javait és adottságait pedig másokkal megosztó emberi élettel szemben egyértelműen bűn a modern társadalmak életideálja: az individualizmus. Tehát a személyre koncentrált tanítás nem vonatkoztatható el annak szociális vetületeitől és pozitív következményeitől. Isten országa ideális közösségi viszonyokat is jelent, még akkor is, ha elsődlegesen belső spirituális erőből táplálkozik.

A krisztusi etika a szeretet etikája, tehát emberi kapcsolatokat feltételez, de egyéni abból a szempontból, hogy elsősorban az egyén minőségi javulását szolgálja. Jézus sikeresen ellenállt minden politikai kísértésnek és nem engedte, hogy küldetésének egyetemességét a római uralom alóli felszabadulás eszközevé tegyék. Elfogadta a monarchiát és a rabszolgaságot is, bár itt megjegyezzük, hogy a korabeli rabszolgaság korántsem azt jelentette, amivé az észak-amerikai gyapotültetvények fénykorában süllyedt. Gyakran hívta fel arra a figyelmet, hogy Isten országának magasztossága nem a szokványos világi uralom mintájá-

¹⁸ Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*, 35.

¹⁹ Uo. 38.

ra, hanem a szolgálatban teljeseedik ki.²⁰ Tanításainak túlnyomó része érdektől mentes, tiszta szeretetet kívánt hallgatóitól és követőitől. Vannak azonban kivételek is, amikor eszmerendszerébe beengedi a humanizmus enyhe szelét, és ezek a mondásai már szociális vetülettel is bírnak.

Természetesen nem szabad lemondanunk Jézus etikájának közösségi megéléséről és alkalmazásairól sem. Niebuhr azonban a történelmi tapasztalatok alapján állapítja meg, hogy itt számos korlátba ütközünk. A gyakorlati akadályok között mindenképpen számolnunk kell azzal, hogy mindaz, ami csodálatos módon lehetséges az egyén számára a változás és lelki növekedés terén, emberi oldalról szemlélve szinte lehetetlen a közösségek szintjén és azoknak kölcsönhatásában, ugyanis egyetlen érdekközösség sem hajlandó önként lemondani társadalmi-gazdasági privilégiumairól bármely más csoport kedvéért, kivéve, ha megsemmisítéssel szembesül. Az Ige köré tömörülő közösség természetesen kivételt képez, de ez a csoport más kategóriát képvisel. Senki nem tekinthet úgy a társadalmi szintérre, hogy ne látná: a gazdasági, faji és nemzeti csoportosulások sokkal alacsonyabb erkölcsi lépcsőfokon állnak (ha magatartásukat a krisztusi abszolúthoz mérjük), mint az evangéliumra sokkal érzékenyebb egyének.²¹

A szociális vonatkozású küzdelem szinte minden esetben erőszakot követ el a szeretet törvényével szemben, ide számítva a kényszerítés és az érdekegyeztetés eszközeit is, még akkor is, ha az intelligens társadalom a megegyezések módja, valamint az intézményrendszer stabilitása által igyekszik a minimumra csökkenteni e módszerek negatív mellékhatását. Valószínű, hogy kényszerből bármely társadalom előjogokkal bíró osztálya elfogadja a politikailag ráruházott megsemmisítéseket, akár még a luxusadót is. De ezt soha nem önszántából teszi, hanem a társadalmilag háttérbe szorított csoportok szavazatainak nyomására, és ha nem is alkalmaz erőszakos eszközöket a bevezetett törvénnyel szemben, vég nélküli elvi vitákkal fejezi ki nemtetszését.²²

Mellőzhetetlen kérdés számunkra az is, hogy a krisztusi etika milyen mértékben valósul meg a keresztyén egyház életében? Elismerjük: a keresztyén egyháznak nagyon nehéz a belső gőg és az önigazultság illúziója nélkül hirdetni az evangélium tanítását annak a világnak, amelyet ő megbélyegez. A Szentírás igazsága tiszta és érthető, azonban a földi egyház az emberi intézmény formáját veszi fel, s ezért korántsem mentes az ehhez kapcsolódó gyarlóságoktól, noha az egyház az az intézmény, amely egyedülként tudja, hogy minden emberi élet a Magasságos ítéletének és kegyelmének függvénye.

Reinhold Niebuhr a tékozló fiúban, a kisebbik testvér személyében és magatartásában látja az atyai háztól elforduló szekuláris emberiséget. Számunkra azonban mégis nehéz átadnunk a kegyelem valóságát a tévelygő világnak, mert a Krisztust hirdetni próbáló egyház gyakran az idősebbik testvér önigazultsága-

²⁰ Niebuhr, Reinhold: *Love and Justice*. The World Publishing Company, Cleveland and New York 1967, 30.

²¹ Uo. 35.

²² Uo. 36.

nak pózát veszi át. Talán nem térünk el az említett példázat eredeti mondanivalójától, ha azt is meglátjuk benne, hogy a „tékozlók” éppen az ítélkező idősebb testvér önigazultságának hangoztatása miatt kerülnek messze a helyes úttól. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy nincs az a keresztyén, aki bűnbánat nélkül szólhatna hitelesen a világhoz, ugyanis önvizsgálat hiányában lehetetlen átadni Krisztus szeretetének erkölcsi üzenetét.²³

A valós társadalmi körülmények között újra meg újra keresztre feszíthetjük a krisztusi szeretetet, ami látványos ugyan, de korántsem bír azzal a megváltó erővel, mint a történelmi megfeszítés. Anélkül, hogy akár egy pillanatra is elfordulnánk hitünk igaz forrásától, szükséges kidolgoznunk a működőképes és keresztyén igazságosságon alapuló etikai rendszert, még akkor is, ha ez a törekvés állandóan érzékelteti a krisztusi teljességgel szembeni korlátainkat.

Felhasznált irodalom

- Medgyessy László: *A keresztyénség története az Egyesült Államokban*. Református Zsinati Iroda, Budapest 2000.
- Niebuhr, Reinhold: *An Interpretation of Christian Ethics*. Harper and Row & Francisco 1963.
- Niebuhr, Reinhold: *The Irony of American History*. The University of Chicago Press, Chicago and London 2008.
- Nagy László: *Református Keresztyén Közösségi Etika*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1999.
- Niebuhr, Reinhold: *Love and Justice*. The World Publishing Company, Cleveland and New York 1967.
- McAfee, Brown Robert (ed.): *The Essential Reinhold Niebuhr. Selected Essays and Addresses*. Yale University Press, New Haven 1986.

²³ McAfee, Brown Robert (ed.): *The Essential Reinhold Niebuhr. Selected Essays and Addresses*. Yale University Press, New Haven 1986, 87.